

З ІСТОРІЇ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

*Валерій Шайкан**
(Кривий Ріг)

Пропагандистські акції українських самостійницьких формувань на завершальному етапі Другої світової війни

У статті автор досліджує пропагандистські акції українських самостійницьких формувань на завершальному етапі Другої світової війни.

Ключові слова: ОУН, УПА, Друга світова війна, пропаганда, агітація.

Визволення України від гітлерівських окупантів протягом 1943–1944 рр. призвело до серйозних змін у розстановці політичних сил, що не могло не позначитися й на зміні тактики боротьби українських самостійницьких формувань. Розуміння того факту, що Німеччина та її союзники самотужки не

* *Шайкан В.О.* — кандидат історичних наук, доцент Криворізького економічного інституту ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана».

зможуть перемогти СРСР і повалити сталінсько-більшовицький режим, штовхало керівників самостійницького руху на пошук нових форм боротьби, не відмовляючись від стратегічної мети — відновлення української державності.

Документи, опубліковані українськими вченими В. Дзьобак, В. Сергійчуком, С. Кокіним, архівні матеріали, а також дослідження В. Гриневича, Л. Гриневич, Б. Якимовича¹ свідчать, що на завершальному етапі війни ідея відродження самостійності української держави не втратила актуальності в націоналістичному середовищі. Ще наприкінці 1943 р. один із лідерів самостійників Т. Бульба-Боровець звернувся з листом до німецького уряду, в якому закликав змінити ставлення до українського народу і дати йому можливість включитися у спільну боротьбу проти більшовизму. При цьому Т. Боровець висував декілька умов, виконання яких, на його думку, надало б можливість українцям стати повноправними союзниками Німеччини. Однією з найважливіших було:

«Визнати українську самостійну державу із законним урядом Української Народної Республіки, як спадщину сл. п.Симона Петлюри. Уряд УНР має бути доповнений представниками всіх діючих в Україні політичних угруповань»².

У листі Т. Боровець намагався демонструвати єдність самостійницьких сил. Він вимагав

¹ Гриневич В., Гриневич Л., Якимович Б. Історія українського війська (1917–1995) / Упор. Я. Дашкевич. – Львів: Світ, 1996; Дзьобак В. Тарас Бульба-Боровець і його військові підрозділи в українському русі опору (1941–1944). – К.: Ін-т історії України НАН України, 2002; Кокін С.А. Анотований покажчик документів з історії ОУН і УПА у фондах Державного архіву СБУ. – К., 2000. – Вип. 1; Сергійчук В. Боротьба за волю, а не коляборація // Визвольний шлях. – 2001. – Кн. 4. – Квітень. – С. 44–45; Його ж. Український здвиг: Наддніпрянщина: 1941–1955. – К.: Укр. видав спілка, 2005; Його ж. Український здвиг: Поділля: 1939–1955. – К.: Українська видавнича спілка, 2005; Його ж. Український здвиг: Прикарпаття: 1939–1955. – К.: Укр. видав. спілка, 2005.

² Дзьобак В. Тарас Бульба-Боровець і його військові підрозділи в українському русі опору (1941–1944). – С. 242.

«звільнити з в'язниці українського революціонера Степана Бандеру та всіх політичних в'язнів і репресованих»³.

При позитивному ставленні німецького уряду, Т. Боровець пропонував негайно організувати зустріч його представників з А. Ливицьким, А. Мельником, С. Бандерою, М. Величківським, Омеляновичем-Павленком (старшим) і митрополитом Андрієм Шептицьким⁴. Таке широке представництво мало переконати гітлерівців у серйозності намірів українських національно-визвольних сил.

Усвідомлювали складність боротьби з більшовизмом власними силами і провідники бандерівського крила ОУН. Задля демонстрації масовості антибільшовицького руху у СРСР і здобуття у майбутньому підтримки міжнародної спільноти вони 20–21 листопада 1943 р. скликали на підконтрольній території I конференцію поневолених народів Сходу Європи й Азії. В її роботі взяло участь 39 осіб, які представляли 13 народів і народностей СРСР:

українців — 5,
білорусів — 2,
грузинів — 6,
вірменів — 4,
казахів — 1,
азербайджанців — 6,
узбеків — 5,
башкирів — 1,
кабардинців — 1,
осетин — 2,
татар — 4,
чувашів — 1.

Неофіційно брав участь у конференції Тарас Чупринка (Р. Шухевич)⁵. Попри зусилля ОУН(б) цей захід так і залишився пропагандистським кроком. Намагання бандерівців надати антибільшовицькому рухові інтернаціонального характеру зазнало невдачі.

³ Дзьобак В. Вказ. праця.

⁴ Там само. — С. 243.

⁵ Гриневич В., Гриневич Л., Якимович Б. Історія українського війська (1917–1995). — С. 541.

Таким чином, на межі 1943–1944 рр. в агітаційній роботі самостійницького руху відбувалося поступове зміщення уваги від антинімецької в бік антибільшовицької пропаганди. До такої ж думки схиляється С. Кокін, наводячи документ, укладений Т. Боровцем у Берліні 8 лютого 1944 р., в якому той пропонував об'єднати зусилля всіх поневолених більшовизмом народів задля утворення суверенних держав⁶.

У грудні 1943 р. Головне командування УПА зробило спробу втілити у життя ідею спільної боротьби народів СРСР проти радянської влади, активізувавши антирадянський рух за межами України. Так з'явилася листівка-звернення

«Білоруський народе!»,

в якій ототожнювали більшовицький режим з імперською Росією, закликаючи білорусів до утворення власної армії і боротьби за самостійну державу. Документ завершувався словами:

«Хай живе самостійна білоруська держава! Хай живе самостійна українська держава! Хай живуть самостійні національні держави поневолених народів!»⁷.

Подібна листівка-звернення, датована груднем 1943 р., була адресована і українцям — бійцям та командирам Червоної армії. Тут також наводилися приклади численних злочинів радянської влади проти українського народу, а комуністичний режим ототожнювався з німецьким окупаційним правлінням. Така паралель мала вселяти ненависть і бажання знищити більшовицький лад. Адресність листівки підсилювалася апелюванням до національної належності бійців, що мало дати більший пропагандистський ефект. Наголошувалося, що

«у своїй боротьбі український народ іде разом з усіма поневоленими народами Європи й Азії»⁸.

⁶ Кокін С.А. Вказ. праця. – С. 177.

⁷ Звернення Головного командування УПА до білоруського народу // Молодь України. – 1992. – 17 вересня.

⁸ Сергійчук В. Український здвиг: Наддніпрянщина: 1941–1955. – С. 343–344.

Ухил самостійників до антибільшовицької пропаганди сприяв поширенню гітлерівцями чуток про співпрацю з ними націоналістів, що вводило в оману населення і підривало авторитет ОУН. Тому навесні 1944 р. крайовий провід організації змушений був виступити з роз'ясненням своєї позиції перед членами ОУН і населенням:

«Німці і тепер є окупантами частини західноукраїнських земель і застосовують на цих територіях усі методи збанкрутілої колонізаторської політики [...] Німецькі чутки про спілку і співробітництво [...] мають своєю метою притупити серед народу пильність [...]»⁹.

Відчуття неминучого зіткнення з радянською армією вимагало нових підходів у пропагандистській роботі, кращого знання й осмислення історії. Цим питанням присвячувалася крайова конференція референтів пропаганди ОУН, яка відбулася в Галичині 14–18 червня 1944 р. Заслуговеє на увагу доповідь А. Смиліва «Історичний шлях російського імперіалізму», яка була віддрукована і поширена серед пропагандистів. Автор убачав в СРСР продовження 400-річної історії «білого російського імперіалізму». Водночас А. Смилів не ототожнював російський народ із Російською імперією та «сталінсько-більшовицьким імперіалізмом», підкреслюючи, що народ Росії здатен на «революційний підйом» і у цьому сенсі може бути союзником України у боротьбі проти сталінізму¹⁰.

Пропагандистським кроком самостійників на завершальному етапі війни була й спроба відмежуватися від контактів ОУН та УПА з німцями, які були доволі частими. Так, у доповідній записці шефу гестапо Г. Мюллера, датованій квітнем 1944 р., читаємо:

«[...] Досягнуто угоди: УПА не буде нападати на німецькі частини. УПА буде постійно посилати своїх розвідників, переваж-

⁹ *Сергійчук В.* Боротьба за волю, а не коляборація. – С. 44–45.

¹⁰ *Бутко С.В.* Політика ОУН і УПА восени 1943–1944 рр.: російський фактор // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. ст. / НАН України. Ін-т історії України. – К., 2005. – Вип. 9. – Ч. 2. – С.417–418.

но дівчат, у зайняті противником райони і буде доповідати результати розвідки у відділі розвідки (1с) бойових частин [...]».

І далі ще більш конкретно:

«Задля запобігання перешкод у цій важливій для нас співпраці наказано: 1. Агенти УПА, які мають на руках посвідчення, підписані “капітан ФЕЛІКС”, або особи, що перебувають на службі в УПА, затриманню не підлягають, їх належить пропускати разом зі зброєю. На вимогу агенти повинні найкоротшим шляхом терміново доправлятися у відділі 1с бойової групи»¹¹.

Навіть родичі одного з провідників ОУН — М. Лебеда, які були заарештовані гітлерівцями й утримувалися в концтаборі Равенсбрюк, мали певні пільги. Зокрема, його дружині, з дозволу німців, передавалася білизна і гроші¹².

Звичайно, це компрометувало лідерів ОУН, і тому, як свідчив на допиті один із провідників ОУН(б) М. Степаняк, у червні 1944 р. було скликано конференцію, на якій вирішено утворити нову структуру — Народно-визвольну революційну організацію (НВРО), котра мала замінити попередню абревіатуру — ОУН¹³. Нова назва не змінювала внутрішнього змісту організації, але свідчила про усвідомлення певними колами керівництва ОУН уразливості своїх позицій. Цей крок знову загострив внутрішні, і без того напружені, суперечності у проводі ОУН(б). Зі свідчень на допиті члена ОУН О. Луцького випливає, що Р. Шухевич заперечував проти перейменування. За подібні «ініціативи» він навіть хотів віддати під суд «революційного трибуналу» деяких провідних діячів ОУН — «Галину» (Я. Бусел), «Клима Савура» (Д. Клячківський), «Леміша» (В. Кук), «Сергія» (М. Степаняк)¹⁴.

Не припинялася конфронтація і між бандерівцями та мельниківцями. Із радянських донесень за квітень 1944 р. відомо, що

¹¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 4628, оп. 1, спр. 11, арк. 128.

¹² Там само, арк. 123.

¹³ *Кокін С.А.* Вказ. праця. – С.19.

¹⁴ Там само. – С. 86.

«мельниківці діють за одне з німцями, ведуть боротьбу з бандерівцями. Мельниківці і німці захищають поляків. Не пускають бандерівців на «акцію» проти поляків. [...] 13 квітня 1944 р. їх не пустили на правий берег Бугу. В результаті бою бандерівці втратили 150 осіб»¹⁵.

Очевидно, у такий спосіб ОУН(м) намагалася зіграти роль миротворця в українсько-польських відносинах і здобути політичну підтримку польської сторони. Визнавали бандерівців своїми ворогами і німці. В одному з донесень вони оцінювали сили УПА в Україні у 80 тис. бійців і підкреслювали, що головним ворогом у Галичині самі бандерівці вважають німецьку адміністрацію й поляків¹⁶.

Важливим елементом пропагандистської роботи серед бійців УПА і населення керівництво ОУН(б) вважало пресу. Так, у листопаді 1944 р. замість журналу «До зброї!» почав видаватися журнал «Повстанець». Відомо 6 його номерів (виходив по травень 1945 р.). Зміст підкреслював пропагандистський характер видання. Головна ідея всіх публікацій – боротьба за самостійну українську державу. У першому числі повідомлялося про утворення Української головної визвольної ради, як спільного керівного органу різних самостійницьких сил, і було вміщено присягу вояка УПА, затверджену УГВР¹⁷. Спільною для всіх випусків була рубрика «На фронті боротьби поневолених народів з імперіалістами», яка свідчить, що намагання надати національно-визвольній боротьбі видимості інтернаціональної було важливим пропагандистським кроком¹⁸. Рубрика «Б'ємо загарбників» цілковито присвячувалася хронології бойових дій підрозділів УПА. По

¹⁵ Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 62, оп. 1, спр. 1641, арк. 27.

¹⁶ Див.: Літературна газета. – 1991. – 19 грудня.

¹⁷ Видання Головного командування УПА. Літопис УПА: Нова серія / НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Вид-во «Літопис УПА»; Гол. архів. управ. при КМ Міністрів України. – Т. 1. – К.; Торонто, 1995. – С. 127, 133.

¹⁸ Видання Головного командування УПА. Літопис УПА: Нова серія. – Т. 1. – С. 142–143, 169–170, 188, 235–236.

суті — це стисла форма звіту. Так, за підрахунками автора, з 28 липня 1944 р. по 28 лютого 1945 р. УПА провела 146 бойових операцій, з яких тільки 2 — проти гітлерівців, а решта — бої з частинами НКВС і Червоної армії. Антирадянська спрямованість дій УПА простежується у всіх випусках журналу, наводяться дані про кількісні втрати противника, причому вони завжди набагато перевищують власні. За даними «Повстанця», лише протягом вказаного періоду бійці УПА знищили близько 6,5 тис. солдатів та офіцерів НКВС і ще більше зазнали поранень. Власні ж втрати обчислювалися у межах кількох десятків осіб¹⁹. Навряд чи керівництво ОУН не розуміло, що дрібними сутичками досягти перемоги над радянською армією неможливо. Збройні акції мали радше пропагандистський характер, і проводилися з метою привернути до України увагу світової спільноти, зробивши її союзницею й одним із важелів тиску на керівництво СРСР. Досить тенденційно виглядає у журналі й аналіз міжнародних подій та висновки про неминучий розвал антигітлерівської коаліції і близьку війну СРСР із його колишніми союзниками.

Продовжував видаватися журнал «Український перець», в якому вміщувалися карикатури та сатиричні малюнки ідеологічної спрямованості на теми міжнародних і внутріполітичних подій. Головними персонажами виступали Гітлер, Сталін та їх оточення. У віршах, піснях, оповіданнях висміювалися пиха й самовпевненість окупантів. Усе це мало піднімати моральний дух повстанців. Отже, метою цих видань було посіяти серед населення України сумнів щодо переможного для СРСР кінця війни та зміцнити віру повстанців у власні сили й можливість відновлення самостійної держави.

Великого поширення на завершальному етапі війни набули звернення і заклики самостійників до різних верств населення. Так, в одному з них (січень 1944 р.) подавався короткий підсумок міжнародних подій і робився висновок про те, що гітлерівська Німеччина та її союзники наближаються до

¹⁹ Видання Головного командування УПА. Літопис УПА: Нова серія. — Т. 1. — С. 140–142, 161–164, 188–200, 225–228, 255–259.

неминучої катастрофи. Проте на зміну німецькій іде більшовицька окупація, з якою ОУН має намір боротися. У зверненні містився заклик міцніше згуртуватися навколо ОУН, вступати в лави УПА, здобувати зброю і готуватися до «всенародної революції»²⁰. До подібної пропагандистської акції вдалися й представники проводу ОУН(м). Але на відміну від бандерівців, котрі зверталися до українського народу, мельниківці вважали за потрібне залучити до боротьби широкі кола української еміграції, завданням якої мала бути популяризація ідеї українського національного визволення в Європі, викриття злочинної природи більшовизму, що загрожує не тільки українському, але й іншим народам²¹.

У липні 1944 р. з'явилося звернення Револуційного комітету поневолених народів, адресоване кубанському козацтву. Уже у заголовку автори документа апелювали до спільної долі кубанців та українців («Кубанці! Славні правнуки запорозьких козаків!»), а в історичному екскурсі акцентувалося на утисках козацтва, що їх чинили російська та більшовицька влади. Також висловлювалася впевненість у тому, що Україна здобуде незалежність і стане самостійною державою. Відмінність цього документа від подібних полягала в тому, що тут не було закликів до спільної боротьби, до повалення влади²² — його пропагандистська мета полягала в доведенні прагнень українців до незалежності і віри у неминучу перемогу.

У зверненні «До української молоді Східної України» наводилися приклади збиткувань більшовицької влади з українського населення (насильницька колективізація, індустріалізація), зверталася увага на одурманення комуністичною ідеологією, яка вимагала неймовірних зусиль при будівництві нового суспільства, закриваючи доступ до наукових,

²⁰ Звернення Головного командування УПА до білоруського народу // Молодь України. – 1992. – 17 вересня.

²¹ Мельник А. Спогади та документи. – К.: Фундація ім. О. Ольжича, 1995. – С. 320–322.

²² Сергійчук В. Український здвиг: Наддніпрянщина: 1941–1955. – С. 411–417.

літературних, мистецьких надбань більшої частини людства. Наголошувалося на тому, що боротьба триває, до неї долучилися кращі представники різних верств населення і містився заклик до молоді зривати більшовицькі плани, бойкотувати заходи радянської влади, включатися у боротьбу на боці ОУН та УПА²³.

Не забували самостійники у своїх зверненнях і тих, хто вірив у комуністичне майбутнє України. Таких зазвичай називали «зрадниками», «донощиками» тощо. Прикладами можуть слугувати відповідь на звернення до повстанців більшовицької влади Прикарпаття «Усім слоням, кучам, ослам, цапам і всій менажерії Станіславівської області» (жовтень 1944 р.) та звернення українських повстанців «Донощики!» (без дати, не раніше 1945 р.). Перший документ просякнутий ненавистю до Сталіна, НКВС і радянської влади. Категоричне «Ні!» повстанців на пропозиції влади означало продовження безкомпромісної боротьби. Подібні інтонації притаманні і другому документові, де наголошувалося на підступності більшовицького режиму, який силою і терором заганяв цілі народи в ярмо. У зверненні лунав заклик схаменутися, покинути службу комуністам і переходити до лав повстанців, спокутуючи таким чином гріхи перед Батьківщиною²⁴.

До листопада 1944 р. Червона армія завершила звільнення України від гітлерівських окупантів та перейшла на територію сусідніх держав, що призвело до ізоляції повстанських сил, ускладнило здобуття зброї й боєприпасів. Безперервні сутички з підрозділами НКВС і регулярної армії призводили до значних втрат. Допуляли самостійникам і широкомасштабні провокації радянських спецслужб. Колишній боєць УПА Д. Лавренюк згадував:

«Це були часи, коли агенти КГБ стали проникати в підпільну організацію і спокійно виловлювати всіх кращих людей і ще під

²³ *Сергійчук В.* Український здви́г: Наддніпрянщина: 1941–1955. – С. 555–562.

²⁴ Там само. – С. 572–575. *Його ж.* Український здви́г: Прикарпаття: 1939–1955. – С. 218–219.

маркою повстанців із тризубами на шапках убивали цілі сім'ї та кидали у криниці, а потім казали, що це бандерівці робили»²⁵.

Ситуація, що склалася, вимагала активізації пропагандистської роботи у стані противника. Тому серед документів УПА у цей період важливе місце відводилося зверненням до червоноармійців, солдатів військ НКВС, винищувальних загонів і т. п. Поширеною у західних областях була летючка «Українці — “Стрибки”», в якій йшлося про те, що завершення війни збіглося зі спалахом визвольної боротьби поневолених народів за самостійні національні держави, але більшовицький режим намагається придушити визвольну боротьбу, формуючи з місцевого населення винищувальні батальйони. Людей закликали не вступати до таких підрозділів, або повернути зброю проти ворогів свого народу²⁶. У зверненні «Бійці так званих внутрішніх військ МВД!» роз'яснювався справедливий характер боротьби українського народу і наголошувалося на неминучості кари, що спіткає «більшовицьких злочинців»²⁷.

На завершальному етапі війни в Європі, 2 травня 1945 р., один із лідерів ОУН А. Мельник надіслав телеграму на адресу держсекретаря США Е. Стеттініуса — учасника конференції у Сан-Франциско, де було затверджено статут ООН, — щодо участі у цьому заході делегата від радянської України. Цей зовнішньополітичний крок мав на меті привернути увагу світової спільноти до українського питання, адже представник радянської влади не може висловлюватися від імені всієї української нації, яка перебуває під більшовицьким пануванням²⁸. Тоді ж, у травні 1945 р., головний командир УПА Р. Шухевич, який представляв бандерівське крило ОУН,

²⁵ Спогади учасника УПА Д. Л. Лавренюка (архів автора).

²⁶ *Сергійчук В.* Український здвиг: Поділля: 1939–1955. – С. 135–137.

²⁷ Державний архів Тернопільської області, ф. Р.3432, оп. 1, спр. 166, арк. 1.

²⁸ На зов Києва: Український націоналізм у Другій світовій війні: 36 ст., спог. і док. / Зредагував К. Мельник, О. Лащенко, В. Верига. – К.: Дніпро, 1994. – С. 480–481.

виступив зі зверненням до своїх бійців у зв'язку із завершенням війни з Німеччиною. У ньому, зокрема, ішлося про великий внесок повстанців у боротьбу проти гітлерівців та наголошувалося на необхідності продовження протиборства з новим «наїзником» — більшовицькою Росією. Акцентувалося на необхідності використання методів боротьби, адаптованих до нових реалій²⁹.

Ще одним пропагандистським документом, що вийшов у липні 1945 р., було звернення УГВР і Головної команди УПА

«До всіх насильно вивезених з України, і тих, що мусили покинути рідні землі — братів і сестер наших, до всіх українців на чужині».

Як і попередні, цей документ містив нагадування про злидні, утиски і жертви, що їх зазнав український народ; констатувався факт, що на території України не вщухає визвольна боротьба проти більшовицького режиму; закликалося віддати всі сили на службу рідному краю, повертатися і вступати до повстанських загонів. Але головним завданням, що простежується у всьому тексті, на нашу думку, була демонстрація єдності самостійницьких сил, очолюваних УГВР. Документ випромінював упевненість у тому, що й інші народи Східної Європи та Азії незабаром піднімуться на боротьбу проти більшовицького поневолення³⁰.

Іноді звернення у вигляді листівок мали не тільки адресний, але й предметний характер та були спрямовані на зрив конкретних заходів радянської влади. Так, листівка «Батьки і матері» закликала населення не дозволяти своїм дітям вступати в піонерські організації, в яких виховуються «зрадники свого народу»³¹. У зверненні до вчителів-українців наголошувалося на їх великій відповідальності перед народом за

²⁹ Звернення головного командира УПА Т. Чупринки (Ю. Шухевича) до бійців і командирів у зв'язку із закінченням другої світової війни // Укр. істор. журн. – 1995. – № 3. – С. 116–117.

³⁰ http://oun-upa.org.ua/documents/tk_listowka2.html

³¹ *Сергійчук В.* Український здвиг: Поділля: 1939–1955. – С. 202–205.

плекання духовно і фізично здорового покоління, давалося роз'яснення, чого вимагає радянська влада від учителів, і містився заклик не підтримувати її ідеологічних заходів³².

Подібні пропагандистські акції були характерними для таємних організацій ОУН, що утворилися на зайнятій Червоною армією території України. Так, підпільна організація «Нескорений сокіл» розповсюджувала адресовані українській молоді рукописні листівки-звернення («Юнаки і дівчата», «Комсомольці») із закликами не вступати в комсомольські організації та з нагадуванням про неминучу розплату за зраду³³.

Превалювання на завершальному етапі війни саме рукописних листівок свідчило про слабкість матеріально-технічної бази, нестачу засобів для виготовлення пропагандистських матеріалів, котрі виявлялися і знищувалися у ході оперативних заходів НКВС³⁴. Це красномовно підтверджує листування оунівських активістів наприкінці 1944 р.:

«Друже Шумний! Згідно наказу 7-ХІ маємо зі всім активом СБ проробити політичну акцію дня 15.ХІ по всьому терені. Внаслідок чого Ви зобов'язані зробити наступне: 1. Приготовити фарби (олія з крейдою) (олія з сажою переварити) (олія з смолою). 2. Приготовити щітки для писання. 3. Порозуміться з Михайлом Голубом і разом прибути на вечір (захід сонця) 15.ХІ на Головничину [...]»³⁵.

Отже, можна стверджувати, що пропагандистська робота самостійницьких формувань у цей період переживала нелегкі часи. Водночас вона ставала одним із головних засобів боротьби в нових умовах. В інструкції крайовим референтам пропаганди від 20 серпня 1945 р. містилися чергові завдання на найближчий час:

«Сьогодні перед нашою політичною організацією, в першу чергу, стоять великі завдання по пропагандивній роботі, оскільки інші форми боротьби не мають можливостей свого всебічного

³² *Сергійчук В.* Український здвиг: Поділля: 1939–1955. – С. 228–231.

³³ Там само. – С. 205.

³⁴ Там само. – С. 140–141.

³⁵ Державний архів Рівненської області. ф. Р-30, оп. 2, спр. 24, арк. 30.

вияву. Членські кадри мусять якнайшвидше зрозуміти нове становище й переставити себе на нові революційні завдання, що ними є, в першу чергу, пропаганда [...]»³⁶.

Передбачалися основні її напрями: пропаганда в місті, армії, «лозунгова» пропаганда, робота серед мас і членів ОУН. Головним засобом визнавалося поширення листівок, гасел, підпільної літератури та преси з широким залученням до такої роботи жінок і шкільної молоді³⁷.

Визначалися й конкретні завдання. Так, належало серед мас

«роз'яснювати сьогорнішнє міжнароднє становище, вказуючи на всі існуючі непорозуміння, вогнища нових конфліктів між союзниками»,

«[...] не помагати большевикам переконувати маси, що почався період мирного розвитку»,

наголошувалося на необхідності провести на західноукраїнських землях широку акцію проти переходу населення у православ'я³⁸. У додатку до інструкції наводилося 16 загальнополітичних гасел, 29 гасел для міст, 9 — для червоноармійців і 10 — для поширення серед селянства.

Підсумовуючи аналіз документів, можна стверджувати, що на завершальному етапі Другої світової війни акції самостійницьких формувань в Україні мали, здебільшого, пропагандистський характер. Увага поступово зміщувалася до антибільшовицької пропаганди, що відкривало перед комуністичними ідеологами широкі перспективи контрпропагандистської роботи, ототожнюючи націоналістичну ідеологію з нацистською. В умовах беззаперечної перемоги Червоної армії, яка була головним чинником вигнання з території України гітлерівських окупантів, подібна тактика не надто сприяла зміцненню віри в необхідність утворення незалеж-

³⁶ ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 62, арк. 21.

³⁷ Там само.

³⁸ Там само, арк. 23.

ної української держави. Спроби лідерів самостійницьких формувань повернути до українського питання увагу світової спільноти не мали будь-яких політичних наслідків.

Валерий Шайкан. Пропагандистские акции украинских самостийницьких формувань на завершающем этапе Второй мировой войны

Автор исследует пропагандистские акции, проводившиеся украинскими самостийницькими формированиями на завершающем этапе Второй мировой войны.

Ключевые слова: ОУН, УПА, Вторая мировая война, пропаганда, агитация.

Valerii Shaikan. The Propagandistic actions of Ukrainian independent formations in the closing stages of World War II

The article deals with the means of ideological fight used by Ukrainian nationalists at the end of World War II.

Key word: OUN, UPA, World War II, propaganda, agitation.